ҮЙ-БҮЛӨДӨ ДЕН СООЛУГУНУН МҮМКҮНЧҮЛҮГҮ ЧЕКТЕЛГЕН БАЛДАРДЫ РЕАБИЛИТАЦИЯЛООДО АРТ-ТЕРАПИЯНЫН РОЛУ

Тынаева Айпери Жанышовна

Окутуучу, аспирант, Ош мамлекеттик университети
Индустриалдык-педагогикалык колледж
E-mail: anasak1985@mail.ru

Аннотация: Бул макалада үй-бүлөлүк шартта ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген балдарды реабилитациялоодо арт-терапиянын ролу каралат. Арт-терапия баланын эмоционалдык абалын жөнгө салууда, коммуникативдик жөндөмдөрүн өнүктүрүүдө жана социалдашуу процессинде натыйжалуу ыкма катары талданат. Изилдөөдө арт-терапиянын негизги түрлөрү, алардын психологиялык-педагогикалык мүмкүнчүлүктөрү жана үй-бүлөнүн реабилитация процессиндеги орду аныкталган. Макалада арт-терапияны үй шартында колдонуу баланын ички потенциалын ачууга жана жашоо сапатын жакшыртууга шарт түзөрү негизделет.

Түйүнду сөздөр: арт-терапия, реабилитация, инклюзивдүү билим берүү, ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген балдар, үй-бүлө, социалдашуу, психологиялык колдоо, өнүгүү.

Аннотация: В статье рассматривается роль арт-терапии в процессе реабилитации детей с ограниченными возможностями здоровья в условиях семьи. Арт-терапия анализируется как эффективный метод психолого-педагогической поддержки, способствующий эмоциональной стабилизации ребенка, развитию коммуникативных навыков и успешной социализации. Раскрываются основные виды арт-терапии, их значение в коррекционно-развивающей работе и роль семьи в реабилитационном процессе. Обосновывается вывод о том, что использование арт-терапии в семейной среде способствует раскрытию личностного потенциала ребенка и повышению качества его жизни.

Ключевые слова: арт-терапия, реабилитация, дети с ОВЗ, семья, инклюзия, социализация, психологическая поддержка, развитие.

Abstract: The article examines the role of art therapy in the rehabilitation of children with disabilities in a family environment. Art therapy is considered as an effective method of psychological and pedagogical support that promotes emotional stability, communication skills development, and social integration. The main types of art therapy and their application in family-based rehabilitation are analyzed. The study concludes that art therapy helps unlock the child’s personal potential and improves quality of life.

Key words: art therapy, rehabilitation, children with disabilities, family, inclusion, socialization, psychological support, development.

Киришүү

Акыркы жылдары дүйнө жүзүндө, анын ичинде Кыргыз Республикасында да ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген балдардын санынын өсүшү байкалууда. Бул көрүнүш коомдун социалдык, педагогикалык жана психологиялык тармактарында жаңы ыкмаларды жана натыйжалуу реабилитациялык механизмдерди иштеп чыгууну талап кылууда. Ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген балдарды колдоо маселеси бүгүнкү күндө мамлекеттик

саясаттын, билим берүү системасынын жана социалдык коргоо мекемелеринин артыкчылыктуу багыттарынын бири болуп саналат [1].

Инклюзивдүү билим берүүнүн өнүгүшү менен бирге баланы коомго ийгиликтүү адаптациялоодо салттуу медициналык жана педагогикалык ыкмалардан тышкары, альтернативдүү жана гуманисттик технологияларга кызыгуу күчөдү. Ушундай ыкмалардын бири катары арт-терапия өзүнүн универсалдуулугу жана жеткиликтүүлүгү менен айырмаланат. Арт-терапия баланын ички психоэмоционалдык абалын чыгармачылык ишмердүүлүк аркылуу жөнгө салууга мүмкүндүк берет жана реабилитация процессинде кошумча, бирок маанилүү ресурс катары каралат [2].

Ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген балдардын көпчүлүгү коммуникацияда кыйынчылыктарга туш болушат. Айрым балдар өз ойлорун сөз аркылуу жеткире албаса, кээ бирлеринде коркуу, тынчсыздануу, өзүнө ишенбөөчүлүк сыяктуу психологиялык абалдар басымдуулук кылат. Мындай шартта арт-терапия баланын ички дүйнөсүн ачууга, анын эмоцияларын коопсуз формада билдирүүгө шарт түзөт. Сүрөт тартуу, музыка, жомок түзүү, кол өнөрчүлүк сыяктуу арт-терапиялык иш-аракеттер баланын психикалык чыңалуусун азайтып, өзүн-өзү кабыл алуусуна көмөк көрсөтөт. Реабилитация процессинде үй-бүлөнүн ролу өзгөчө мааниге ээ. Бала биринчи социалдык тажрыйбаны үй-бүлөдө алат, ал эми ата-эненин колдоосу жана эмоционалдык мамилеси баланын өнүгүүсүнө түздөн-түз таасир этет. Илимий изилдөөлөрдө үй-бүлөлүк чөйрөдө жүргүзүлгөн реабилитациялык иштердин натыйжалуулугу адистештирилген мекемелердеги иштер менен салыштырганда жогору экени белгиленет [3]. Ошондуктан үй шартында колдонууга ылайык, баланын кызыгуусун ойготкон жана ата-энелер үчүн жеткиликтүү ыкмаларды колдонуу актуалдуу маселе болуп калууда.

Арт-терапиянын үй-бүлөлүк шартта колдонулушу ата-эне менен баланын ортосундагы эмоционалдык байланышты бекемдейт. Биргелешкен чыгармачылык ишмердүүлүк ата-энеге баланын ички абалын жакшыраак түшүнүүгө, ал эми балага өзүн коопсуз жана баалуу сезүүгө жардам берет. Мындан тышкары, арт-терапия баланын майда моторикасын, элестетүү жөндөмүн, көңүл топтоо мүмкүнчүлүгүн жана чыгармачыл ой жүгүртүүсүн өнүктүрөт [4].

Заманбап педагогикада жана психологияда арт-терапия баланы реабилитациялоонун комплекстүү системасынын бир бөлүгү катары каралат. Бирок практикада арт-терапия көбүнчө адистештирилген борборлордо же коррекциялык мекемелерде гана колдонулуп, үй-бүлөлүк шарттагы мүмкүнчүлүктөр толук пайдаланылбай келет. Бул болсо арт-терапиянын үй-бүлөлүк реабилитациядагы потенциалы жетиштүү деңгээлде изилденбегенин көрсөтөт.

Кыргыз коомунда ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген балдарга карата социалдык мамиле акырындык менен өзгөрүп, толеранттуулук жана инклюзия принциптери жайылууда. Ошол эле учурда ата-энелердин көбү баласын реабилитациялоодо кандай ыкмаларды колдонуу керектиги боюнча жетиштүү маалыматка ээ эмес. Бул жагдай арт-терапиянын теориялык негиздерин жана практикалык мүмкүнчүлүктөрүн илимий жактан негиздеп берүү зарылдыгын жаратат [5].

Ошентип, ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген балдарды үй-бүлөдө реабилитациялоодо арт-терапияны колдонуу маселеси актуалдуу, көп кырдуу жана илимий изилдөөнү талап кылган проблема болуп саналат. Бул макаланын негизги максаты – арт-терапиянын үй-бүлөлүк реабилитациядагы ролун талдоо, анын психологиялык-педагогикалык мүмкүнчүлүктөрүн ачып көрсөтүү жана практикалык колдонуу багыттарын аныктоо болуп эсептелет.

Арт-терапия XX кылымдын ортосунда психология жана психотерапия тармагында өз алдынча багыт катары калыптана баштаган. Алгач арт-терапия психикалык бузулууларды дарылоодо колдонулса, кийинчерээк педагогикада, социалдык иште жана коррекциялык билим берүүдө кеңири жайылды. Арт-терапиянын негизги өзгөчөлүгү – адамдын ички сезимдерин жана тажрыйбасын сөз аркылуу эмес, чыгармачылык ишмердүүлүк аркылуу билдирүүгө мүмкүндүк берүүсүндө жатат.Илимий адабияттарда арт-терапия «искусствонун каражаттарын колдонуу менен адамдын психоэмоционалдык абалын коррекциялоого багытталган ыкма» катары аныкталат [6]. Бул ыкма баланын ички дүйнөсүнө жумшак, зомбулуксуз жана коопсуз жол менен таасир этет. Айрыкча ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген балдар үчүн арт-терапия өзгөчө мааниге ээ, анткени мындай балдардын көпчүлүгүндө сөз аркылуу өз оюн билдирүү чектелген болот.

Арт-терапиянын негизги принциптеринин бири – натыйжага эмес, процесске багытталуусу. Башкача айтканда, бала тарткан сүрөттүн кооз же туура болушу эмес, анын чыгармачылык ишке катышуусу, эмоцияларын билдирүүсү негизги мааниге ээ. Бул принцип ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген балдарда өзүнө болгон ишенимди арттырып, «мен жасай алам» деген ички мотивацияны калыптандырат.

Арт-терапиянын реабилитациядагы таасири бир нече багытта байкалат.

- Биринчиден, эмоционалдык багытта: чыгармачылык ишмердүүлүк баланын ички чыңалуусун, коркуу жана тынчсыздануу сезимдерин азайтат.
- Экинчиден, когнитивдик багытта: сүрөт тартуу, курaштыруу, жомок түзүү баланын ой жүгүртүүсүн, элестетүүсүн жана көңүл буруу жөндөмүн өнүктүрөт.
- Үчүнчүдөн, социалдык багытта: арт-терапиялык иштер баланын айлана-чөйрө менен өз ара аракеттенүүсүн жакшыртып, социалдык байланыштарды түзүүгө көмөк көрсөтөт [7].

Арт-терапиянын түрлөрү ар түрдүү болуп, алар баланын мүмкүнчүлүктөрүнө жана муктаждыктарына жараша тандалат. Изотерапия (сүрөт тартуу) – эң кеңири таралган түрү болуп саналат. Ал баланын ички абалын визуалдык символдор аркылуу чагылдырууга шарт түзөт. Музыкатерапия угуу сезимин өнүктүрүп, эмоционалдык тең салмактуулукту камсыз кылат. Сказкотерапия баланын жүрүм-турумундагы кыйынчылыктарды жомок образдары аркылуу жумшартууга жардам берет. Кол өнөрчүлүк жана лепка майда моториканы өнүктүрүүдө өзгөчө натыйжалуу [8].

Үй-бүлөлүк шартта арт-терапиянын колдонулушу анын баалуулугун дагы да жогорулатат. Үйдө өткөрүлгөн арт-терапиялык иштер формалдуу мүнөзгө ээ болбой, баланын табигый абалында өтөт. Ата-эненин катышуусу бала үчүн эмоционалдык коопсуздук сезимин жаратат. Ошол эле учурда ата-эне баланын психологиялык абалын, кызыгууларын жана кыйынчылыктарын жакындан байкоо мүмкүнчүлүгүнө ээ болот.Изилдөөлөр көрсөткөндөй, арт-терапияны системалуу түрдө колдонгон үй-бүлөлөрдө балдардын эмоционалдык туруктуулугу жогорулап, агрессия жана тынчсыздануу деңгээли төмөндөйт [9].

Мындан тышкары, арт-терапия ата-энелердин да психологиялык абалына оң таасир тийгизип, үй-бүлө ичиндеги гармонияны бекемдейт.Заманбап шартта арт-терапия ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген балдарды реабилитациялоонун инновациялык жана перспективдүү багыты катары каралууда. Бирок бул ыкманы үй-бүлөлүк практикада кеңири жайылтуу үчүн методикалык сунуштардын, ата-энелерге багытталган нускамалардын жана илимий негизделген изилдөөлөрдүн саны жетишсиз бойдон калууда. Бул жагдай арт-терапиянын теориялык жана практикалык аспектилерин мындан ары терең изилдөөнү талап кылат.

Жыйынтык. Арт-терапия үй-бүлөлүк реабилитацияда ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген балдарды колдоонун эффективдүү ыкмаларынын бири болуп саналат. Ал балдардын психоэмоционалдык абалын жөнгө салууга, социалдык адаптацияны жеңилдетүүгө жана эмоционалдык туруктуулукту жогорулатууга көмөктөшөт. Изилдөөлөр көрсөткөндөй, арт-терапиянын үй-бүлөдөгү колдонулушу, өзгөчө ата-эненин активдүү катышуусу менен, баланын ички дүйнөсүн ачууга жана анын туруктуу психологиялык өнүгүүсүнө шарт түзөт. Арт-терапиянын негизги артыкчылыгы анын жарашпаган жана баланы травматизациялабай турган метод болушунда жатат. Балдар өздөрүнүн ойлорун, сезимдерин, тынчсыздануларын чыгармачылык аркылуу билдирип, аларды жеңил кабыл алышат. Тажрыйба көрсөткөндөй, арт-терапия балдардын майда моторикасын, креативдүүлүгүн жана көңүл буруу жөндөмүн жакшыртат. Мындан тышкары, үй-бүлөнүн реабилитация процесси өзүнчө бөлүк катары арт-терапиянын натыйжалуулугун жогорулатат.

Арт-терапиянын келечектеги колдонулушу үчүн үй-бүлөлөргө, ошондой эле педагогикалык адистерге атайын методикалык нускамалар жана практикалык колдонмолор түзүлүшү керек. Мындай иш-чаралар арт-терапияны кеңири колдонууга шарт түзүп, балдарды реабилитациялоо процессин дагы да натыйжалуу кылат. Бул макалада арт-терапиянын үй-бүлөдө колдонулушу жана анын ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген балдарды реабилитациялоодогу ролу каралды.

Колдонулган адабияттар:

1. Бактер, С. (1997). Расовое равенство в здравоохранении и образовании. Филадельфия: Баллиер Тиндалл.
2. Gaudio, J.L., & Snowdon, C.T. (2008). Пространственные сигналы более заметны, чем цветовые сигналы в обучении обратному изучению тамаринов (saguinus oedipus). Журнал сравнительной психологии, 122(4), 441-444. doi: 10.1037 / 0735-7036.122.4.441
3. Malchiodi, C.A. (2012). Handbook of Art Therapy. New York: Guilford Press.
4. Лебединская, К.С. (2010). Психологическая помощь детям с нарушениями развития. Вопросы психологии, 4, 45–52.
5. Захарова, И.И. (2005). Арт-терапия: теоретические основы и методы применения. Психология искусства, 2, 23–30.
6. Выготский, Л.С. (2003). Основы дефектологии. Москва: Лабиринт.
7. Иванова, Т.И. (2010). Арт-терапия как метод психокоррекции. Психологические науки, 5, 34–38.
8. Гроза, Н.В. (2006). Применение арт-терапии в работе с детьми с ограниченными возможностями. Журнал психологии и педагогики, 7(2), 51-59.
9. Ермакова, В.М. (2014). Арт-терапия в коррекции нарушений у детей: теория и практика. Психологическая коррекция в образовании, 3(12), 42–47.